

Nogle af klitterne i Thisted Amt

*Jens Brüel, der var plantør ved Vester Thorup
Klitplantage ved århundredskiftet, udgav i 1898 en
historisk beretning om klitternes tilstand i Thisted Amt.
Første del af et ekstrakt heraf blev bragt i Historisk Årbog i
1986. Her følger anden og sidste del:*

Hjardemål Sogn

Allerede året 1440 omtales en gård i Hjardemål Sogn, som kaldes Claerstopgård, og det nuværende Madsbøl nævnes 1505, idet der omtales, "at Magnus til Revlingborg skødet til fru Margrethe Turisdatter på Ågård et boel, kaldet Morsbøl, i Hjardemål Sogn. Skylder til Landgilde 3 pund smør, med ager, eng, skov, hede, mosekær, fiskevand, fægang, lyngslet og tørvedrift".

Af de ældre beskrivelser fremgår det, at navnene på flere steder og klitter i tidernes løb har forandret sig. Morsboel må vel rimeligvis have været moders hus, der i tidernes løb er forandret til det nu meningsløse Madsbøl. Der tales altså dengang om skov til Madsbøl, så klitterne ialtfald ikke ved dette tidspunkt kunne tænkes at have nået synderligt ind i landet; dog har klitterne opfyldt en del af sognet, idet der i 1449 omtales, at Jeppe Nielsen af Ålegård fik skøde af bispen i Børglum på en gård i klitten i Hjardemål Sogn. Denne gård, der her omtales, må altså have ligget vest for eller sydvest for Madsbøl. Fra samme år omtales, at der lå en gård på østholmen i Hjardemål Sogn, kaldet Korsgård.

1680 skriver præsten, hr. Sengdis: "Præstens indkomster er i mange år formindsket, og formindskes årlig, formedelst den fordærvelige sandflugt gør stor og kendelig skade, ej alene på bøndernes ringe mark og ejendom, men og i deres huse, som ligger fulde af store sandddriver, så de ikke kan have et læs møg hos deres huse. Der sidder mange for samme årsag færdige at flytte, om de ellers har noget at flytte med og at bygge op for på et andet sted, så armød og fattigdom er stor hos de fleste.

Mangel på hø og foder, da have vel mine formænd for 30 år siden haft en temmelig engedel til præstegården liggende nør over sandet, østen ved volden for et stort sandbjerg, men nu er den, især siden min tilkomst til dette ringe sted, få tit overløbet og overløbet med sand, at der avles få læs på den, og inden få år, som den ligger åben for et stort sandbjerg, bliver den ganske øde. Agrene til præstegården er næsten del sandagre og onde i dem selv, og derfor er foringen og ganske ringe".

Som det ses, var sandflugten på sit højdepunkt i 1680. Sandet er gået helt ind til husene og har ødelagt disse, således at de ligger fulde af store sandddriver. Når der tales om, at møget ødelægges, så må man heraf slutte, at det er hvert år, der er sådan sandflugt, da møget dog årlig bringes ud. Præsten taler endvidere om sin eng, hvor der for 30 år siden, altså 1650, avledes meget hø og som lå nord ude, østen ved volden af et stort sandbjerg.

Med volden mener han sikkert Voldum; øst herfor ligger det store Rovr Sande, de største i sognet, og her ligger også store engstrækninger. Han klager over, at det dog er mest efter, at han kom til sognet, at engen er ødelagt, så at Rovr Sande altså på dette tidspunkt må have været på vandring. Når man undersøger terrænet vest for

Rovr Sande, viser det sig også, at her ligger en stor, jævn slette, den såkaldte Harboslette, som netop svarer til bredden af Rovr og den nord for denne liggende Gråris Sande og tydeligt bærer spor af, at en klit har vandret henover den, disse sande har, som de fleste vandrekitter, efterladt sig smalle rimmer. Harbo Slette går helt ud mod havet øst for Hanstholm. De sydlige rimmer danner nordgrænsen for Rosholm og Voldum Sø. Det er i det hele karakteristisk for Hjardemål Sogn, at klitterne har overalt var med lange, smalle længdedale. Der er sletter på 3-500 alens bredde og 3-4000 alens længde med rimmer imellem sig. Østenden af klitten er som regel standset ved en sø, således ved Blødesø, Bredsø og Brillum Sø. Hvor sådanne ikke findes, er klitten vandret videre.

Gennemsnitshøjden af Hjardemål Sogns klitter er 40 fod.

I annexet til Hjardemål, Østerild, ligger en lille, isoleret klitrække, den såkaldte storsande i Tovsig. Denne kan ifølge sin retning og beliggenhed ikke være kommet fra havet, men hører til de såkaldte "Indersande" og har sin oprindelse fra de ½ mil brede og 1 mil lange, flade kærstrækninger, som ligger vest for den og benævnes Abildkjær og Hvidkjær, der netop har det noget ujævne udseende, som tyder på, at der har fundet en sandafblæsning sted. Sandet her er af en mere mørk farve end i de egentlige havklitter.

Østerild kirke nævnes allerede i året 1268. Dette sogn, og især Tovsig by, har taget meget skade af sandflugt.

1761 (Moldrups geografi over Thyland): I klitbakkerne 32 steder, som alle ligger udstykkede. Hele sognet 136 td. hartk. Hjardemål by 19 gårde, Tved by 6 gårde, 3 huse.

I et brev fra Thisted amt til rentekammeret den 14. december 1792 omtales, at klitterne i ovennævnte sogne ikke er af de farligste.

Det synes at ovenstående at fremgå, at sandflugten har nået sit højdepunkt noget senere end i de tilgrænsende sogne, nemlig omkring året 1680, og derefter, 100 år efter, er de ikke mere af de farligste. Selv om de afregeringen foranstaltede dæmningsarbejder ikke kunne frakendes en vis betydning, synes dog meget at tyde på, at klitterne lidt efter lidt af sig selv ville gro sammen. Når Hjardemål Sogn i 1680 var opfyldt af store sandmiler af den allerværste art, og disse allerede 1792 omtales som ikke farlige, kan man vanskelig tro, at det var datidens meget primitive dæmningsarbejder, der har været årsag heri. Det må snarere være stormens efterhånden aftagende styrke, eller fåredriftens gavnlige indflydelse, der har gjort sig gældende. I Skagen mener således beboerne, at det er fårenes idelige afgraven af græs, der er skyld i, at disse planters rodnet bliver kraftigere, ligesom fårene ved deres gang nedtrampede meget marehalm og klittagræs, som ellers ville være blæst bort. Hvorom alting er, befindes klitterne i nærheden af byerne og husene at være bedst sammengroede.

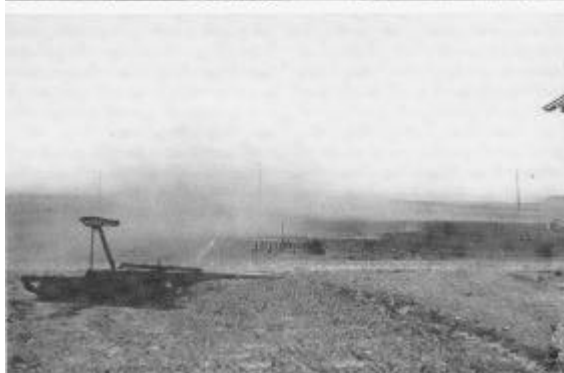
Klitten i Hjardemål har, i overensstemmelse med den i 1792 udtalte erklæring om dens ufarlighed, siden den tid og indtil nu ikke undergået nogen synderlig forandring eller flytning, klitten havde allerede dengang nået Bløden Sø og standset der. Den lange slette, den såkaldte Brøndum

Kjær, var i året 1812 i sin østre ende betydeligt smallere end nu, vinden må herefter særlig have arbejdet med siderne, der efterhånden må være blæst op i toppen af bakkerne og derved højnet disse, medens sletten altså udvidedes mere og mere.

Indenfor strandbredden i Hjardemål Sogn findes en 100 alen bred, af groft grus bestående revle, hvorover det egentlige flyvesand i tidernes løb må være vandret.

Vigsø Sogn

I Pontoppidans atlas nævnes i et dokument af 1406 ”den gård Wigh og Wigxfang, med alt det gods, som tilligger, og 5 gårde, som fordem kaldtes Sætrichs Gods i Thy”. Søborg nævnes 1418.

Sandflugten hærger Østerild. Billederne er fra 1950.
(Foto: Åge Pedersen)

I samme skrives 1667: ”Vigsø Sogn ligger tæt under store sandbanker, som i forrige tider har lagt meget af deres ejendom øde”.

Præsteindberetning af 1555: ”Vigsø måtte ligge øde, og folkene gå til Ræhr Sogn, fordi sand havde fordærvet dette sogn meget”. 1625: ”Alt sognets tiende kan beløbe sig til en lift korn, som jeg aldrig kan efterkomme”.

I samme sted bevidne en del navngiven mænd, hvorledes præstens stilling er, sålydende: ”Vi efterskrevne (navnene) kendes ved dette vort åbne brev, at den dannemand, hr. Niels Pedersen, i Ræhr, vores sognepræst, af fin gårdsavl og sognenes tiende i 20 år ikke har solgt eller kunnet sælge et halvt læs korn af al sin avl og tilliggende indkomst, uden han igen skal købe, og nu disse sidste år er hans rugsød, som er hans største avl, gået bort igen, at han fra fremmede steder må købe sin sæd. Rug er endda i dette år så forringet, at han i år avler 10 td. sæde efter 6 rd. rug og endda i år har købt igen og fået 10 td. og avlet ikke uden halvfemte td.”.

1680 omtales Annergaarden i Vigsø: ”Dersom jorden til denne gård skal give 1 kjær eller 2, skal den hvile igen

i 16 år, thi det er idel sand. Af denne grund nyder jeg somme tider noget lidet og somme tider intet, men må hjælpe dem, som bor derpå, med mit eget, at de kan sidde og udrede skatterne. Herpå har i gamle tider ligget 3 huse; men der ligger nu klitbakker, som er over 20 alen høje”.

Som det ses, står det meget dårligt til med tilstanden i Vigsø Sogn i 1625 og 1680. Når præsten såede 10 td., avlede han kun 4½, og han har i 20 år intet kunnet sælge af sin avl eller sin tiende. Som det er gået præsten, er det sandsynligvis også gået hans sognebeboere i Vigsø. For nutiden er det en gåde, hvorledes præsten under disse forhold kunne leve og opholde sig i 20 år i sognet, og endda nævnes det, at dannemand, hr. Niels Petersens efterfølger gik endnu videre, idet han foruden at være nødsaget til at lade sin jord hvile i 16 år for at avle en kjærne eller to, endog måtte hjælpe dem, som boede på hans jord, med sit eget, at de kunne sidde og udrede skatterne. Man får heraf et godt billede af datidens præsters store nøjsomhed og hjælpsomhed. Hvor mange af vor tids præster ville udrede skatterne for deres sognebeboere.

Forøvrigt er klitterne i Vigsø Sogn ikke af nogen betydelig højde, næppe stort over 20 fod, men da en del af dem ligger på et 100 fod højt plateau, syner de ikke desto mindre meget.

Ræhr Sogn

Herregården Taarup - rimeligvis det nuværende Nørtorp - omtales allerede 1453: men der findes intet om sandflugten. Pontoppidan omtaler den 1769 som en gammel, fri sædegård, der fordem blev kaldt Torp og ligger ½ mil fra Vesterhavet.

I præsteindberetningen fra 1625 omtales, at ”den nordlige del af sognet er fordærvet af sand. Ræhr Sogns marker er en sandmark, ingen kan så mere rug, end han kan gøde til. Når præsten kan lade gøde til 6 td. byg, kan han efter dette års gødning få 10 td. vinterrug, men i år ikke uden 5 td., og mange kan ikke så 1 skp. Slet ingen engbjergning til præstegården, derfor lider præsten tit stor trang. Tienden af sognet, når man det kan bekomme, kan være 28 td.”.

Det ses heraf, at sandflugten i de år har været stærk i sognet. Det kunne ikke nytte at så mere end der kunne gødes til det med det samme, fordi jorden ved at lægges ud til græs kunne risikere at blive ødelagt af sandflugten. I året 1625 kunne præsten ikke engang så mere end 5 td., mod 10 td. ellers hvilket tyder på, at dette år har været særlig uheldigt, hvad sandflugten angår. Dette sand må være gået over selve Hanstholmen, som er mellem 100 og 181 fod høj, og udbredt sig temmelig jævnt over alle markerne, uden at danne egentlige klitter. Præsten skriver, at tienden, når den kan afleveres, kan være 28 td., man vil heraf se, at beboerne havde haft viljen til at betale deres tiende, men at ofte evnen, på grund af sandflugtens ødelæggelser, har manglet. At sandflugten endnu i 1680 raser her med ikke stort mindre styrke, fremgår af den daværende præsts indberetning, hvori han skriver: ”I forrige tider kunne præsten nyde af korntiende 60 td., man kan ikke nu strække sig til mere end 40 td., af den årsag, at den største del af jorden er fordærvet af sandflugt, en del af sognefolkene borttrømte og mange, besynderlig de på ryttergodserne så forarmede, at man slet intet kan bekomme af dem”.

Man ser heraf, at tienden i forrige tider, rimeligvis mellem 1550 og 1625, var 60 td. så tager den af til 28 td. i 1625 og tager atter til i 1680 til 40 td. Tilstanden har dog forbedret sig noget siden 1625, selv om det ikke kan kaldes meget i så langt et tidsrum. Tilstandens uholdbarhed må ialtfald have været sognefolkene for langvarig, idet der omtales, hvorledes mange er borttrømte.

1767 omtales i Pontoppidans atlas, at "de fleste byer og steder i Ræhr Sogn havde i forrige seculo på ager og eng meget skade taget af flyvesand".

Hansted Sogn

Om dette berettes 1555, at "sandet har fordærvet markerne". Da Hansted ligger vest for Ræhr, er det meget naturligt, at sandflugten i dette sogn er begyndt tidligere end i Ræhr, idet sandet som kommende vest fra nødvendigvis først må have passeret en del af Hansted Sogn, først 1625 berettes, at "marken er grundig fordærvet af sand. Præstegården meget øde af sand. Skyld og øvrigheden stort part aftagen".

1680 nævnes, at "præstegårdsjorden er hel ond og fordærvet af sandflugt, en del ligger i klit og kan aldrig bruges nogen tilgode, når der efter gøde er taget af resten en byg og en rugkjærn, skal det hvile i 10 år. Af Annexgaardens grund i Hansted skulle jeg årligen have 12 sldr., men får kun halvparten formedelst den elendige tilstand i skyld". Egnen ved Hanstholm har forøvrigt i ældre tider haft et ganske andet udseende end nu, idet Hanstholmen har udgjort en ø. Herom skriver præsten Josias Kornbek 1732:

"Den holm, som Hansted, Ræhr og Vigsø kirker står på, kaldes Hanst eller Hansted Holm; men i gamle dage er den blevet kaldet Handske-Holm, og skal have sit navn af en handske, som blev fundet på det sted, hvor Handsted Kirke nu står. Den samme handske skal være bleven borte fra en jomfru på havet, da havet på den tid gik rundt omkring Hansted Holm, og den gård i Sarup i Rhør Sogn, som nu beboes af Anders Jørgensen, kaldes Færgegaard, så som færgen var der at føre over til holmen med, og båden at føre over med herfra holmen har været til den anden side, var i Baadsgaard i Hansted, som nu af Ove Olufsen beboes".

Med det samme Hansted Sogn omtales, kunne det måske være på sin plads at angive vindens styrke her, idet det er vinden, som har den største betydning med hensyn til klitternes retning og hele udseende.

Ifølge opgivelse fra Meteorologisk Institut blæser de vestlige og nordvestlige vinde med gennemsnitlig størst styrke, nemlig om efterår og vinter 10-14 meter i sekundet om forår og sommer 8-11 meter. I tidsrummet fra oktober til februar er omtrent hver 6. vind stormende, april til august hver 11. vind stormende. I hele året indtræffer ved Hanstholm gennemsnitlig 36 storme, vinter og efterår har 23, forår og sommer 13 storme.

Det må bemærkes, at vinden, når den er stærk, ikke blæser med ensartet styrke, men i stød, så at den gennemsnitlige vindstyrke for en time kun kan give middeltrykket for dette tidsrum, i hvilket der altså kan forekomme momentvis tryk, der er betydelig større end middeltrykket.

De fleste storme ved Hanstholm kommer fra NV, nemlig 36 pct. af hele antallet, hvilket også passer godt med klitternes retning her.

I Hanstholm Sogn genfinder vi igen de regelmæssige vandrekitter i Graabjerg Sande, hvor klithøjden er 93 fod over havet.

Nors og Tved Sogne

omtales flere steder under et, hvorfor jeg ikke har anset en adskillelse af disse sogne for formålstjenlig.

I året 1571 beklager sognepræsten, at "meget i begge sogne er fordærvet af sand".

Vi hører så intet til sandflugten før 1647, hvor der i de Thotske Samlinger nr. 3 findes en udførlig beretning, sålydende:

"1647. 12. januar. Vidne af Hillerslev Herredsting, at Lauritzen, Kjærgaard, på egne og menige Tved sognemænds vegne fik et vidne af 8 mand, at 24 mand vidnede angående den store sandflugt i Tved Sogns nordvestre del, at det er fuldtud vitterligt, at den er opstået, da svenskerne var her i landet af vesterklit, hvilken sandflugt er foruden den sydligste del af Tved Sogn, hvilken del på nogen tid har ligget i en almindelig sandflugt og frataget dem tre agre af deres agerjord og størstparten af deres enge, så at de to gange for sandets skyld måtte flytte deres huse, hvilket tilforn er overvundet, da der foruden denne ældre er opkommet den føromtalte ny sandflugt, medens svenskernes folk var her i landet, og nu siden har angrebet den nordvestre del af Tved Sogn og gjort den en mærkelig stor skade både på kronens og adelens gods, indtil hele Nørby Mark med omliggende gårde med deres rugsæd og anden agerjord er overløbet med sand, så der ingen anden forhåbninger er end endelig ødelæggelse og hele sognets fordærvelse. Det samme vandt menige herremand, så mange som i dag var tilstede. Christoffer Hvass til Hennegaard, lensmand på Ørum, var indstævnet. Datum år 1647. Snapsting den 12. januar.

1649. August. Tingsvidne, at øster på Sønderby Mark, Tved Sogn, har den store sandflugt, som nylig er opstået over Sønderby Mark, ødelagt deres vinterrugsæd og vårsæd, så disse såvel som deres indenmarksjorder er mere end de to dele utjenlige til sæd, men af sand øde og fordævede, og deres uddrift og ildebrand ganske ødelagt og deres gårde og diger kunne de ikke holde ved magt for sandflugten".

Det er meget interessante oplysninger, der her fås om sandflugten i Nors og Tved sogne. Her er altså tale om to sandflugtsperioder, en, den store, som kom af vesterklit, medens svenskerne var her i landet, og en, som tidligere har været. Denne ældre sandflugt har altså ødelagt den sydligste del af Tved Sogn, den har forøvrigt ikke været så ringe, idet beboerne endog to gange måtte flytte deres huse for sandets skyld, dog synes beboerne efterhånden at være kommet til ro overfor denne sandflugt, men beklager sig nu navnlig over den i svenskekrigens tid opståede. Det er ikke rimeligt, at svenskerne havde haft nogen skyld i denne sandflugt, som på andre steder, hvor de beskyldes for at have borthugget skovene. På den tid var der ikke spor af skov i Nors og Tved sogne, men det er meget almindeligt i Vestjylland, at man regner en begivenheds indtrædelse, ikke efter det år, hvori det skete, men efter andre større begivenheder, som lettere huskes end årstallet. Ligesom man her taler om sandflugten, ikke i de og de år, men i svenskekrigens tid, således husker man sjældent årstallet på f.eks. et menneskes død, men siger, at han døde

det år, da Per Pedersens gård brændte, det år, vi fik vor nye præst o.s.v.

Landskabet ved Nors Sø, ca. 1890. Et resultat af sandflugten.

Her er altså ikke tale om nogen forbindelse mellem svenskerne og sandflugten.

Der omtales, at sandflugten i maj måned ødelagde to dele af Tved Sogn.

Det er noget uhørt, at sandet i en eneste måned skulle have ødelagt to dele af et sogn, en sådan beretning savnes ialtfald for alle andre klitsogne, det eneste skulle da være, om vesterklit var nået lige til markgrænserne, og at der i maj måned var indtruffet en ualmindelig stærk storm, der kunne have sat sandet henover markerne.

Beboerne synes meget rystede over denne sandflugt, og de ser ikke lyst på fremtiden, idet de taler om, at der ingen anden forhåbning end hele sognets fordærvelse".

For resten er tilstanden også så beklagelig som vel muligt, idet det af nedennævnte præsteindberetning fra 1680 vil ses, at forholdene i dette år ikke er stort bedre, men at sandflugten endnu raser med stor kraft.

1680. Decimahtes (tiendeydere, red). Her har i forrige tider været en hel hob, men nu formedelst den skadelige sandflugt, som daglig tager overhånd, er her hele og halve gårde, samt bole 46. Annexgaarden (Tved) har været ganske øde og ubrugt siden 1675 formedelst sandflugt, som ganske nedtynger husene. Indmarken er næsten øde af sand.

Mensal. En gård i Hinding har før stået for 11 td., men nu formedelst sandflugt for 1-7-2, og derfor får nu præsten ganske lidt af den. Der ligger hertil præstegården et stykke jord, kaldet Tudberg, og en uden omflydt holm i søen, kaldet Taarholm, hvorpå mange vilde fugle og derom noget fiskeri.

Der ligger i begge sogne og mest i Annexsognet hele og halve, som og huse ganske øde af sandflugt og ellers stor fattigdom, så jeg i dette år har mistet en stor del af min

tiende, som jeg venter lidet af, og bliver sognene jo mere og mere ødelagt af sand, så det er jammer at klage. Til præstegården kan avles hø, som med stort besvær bjerges, en del i søen, en del på et stykke hård eng, kaldet Tudberg, henved 10-12 læs".

Her tales endnu om daglig sandflugt, dog synes tilstanden at have været værst i Tved, hvor husene endog er nedtyngede af sand og indermarken næsten er ødelagt; dette stemmer også overens med, at den nordligste del af sognet har taget mest skade af sandflugt.

Nors Sø har beskyttet den øst for denne beliggende strækning for ødelæggelse.

Hanstholm og Hansted Reservatet set fra skrænten ved Nytorp, Ræhr sogn. I forgrunden tv. det gamle voldsted og til højre "Niels Bunks gård". Hvor husdyrene græsser, lå den gamle herregård Nørtorp eller Torp. Her har bl.a. søhelten Niels Juel boet nogle år i sin barndom. Gården tilhørte hans far, rigsråden Erik Juel, der døde 1657. Herregården er beskrevet i Hanne Mathiesen: "Den gamle herregård". Thisted 1988. Niels Bunks gård kaldes nu Gammeltoorp; den har i en del år tilhørt Hanstholm Kommune, men blev i 1987 igen solgt til privat eje. Den er uden landbrug. Stuehuset er opført i 1903 efter en lynbrand, der også ødelagde det sidste af den gamle herregårds bygninger. Nørtorp ophørte at eksistere som herregård i 1791, da den efter Jørgen Myginds død blev solgt og udstykket.

I året 1761 havde Sønderby ifølge Pontoppidan 17 gårde og 2 huse, og 1800 omtaler Aagaard kun 12 gårde, men 5 huse; Nordby havde i 1761 11 gårde, men ingen huse, og i 1800 var der 7 gårde og 4 huse.

Det synes her af at fremgå, at gårdene efterhånden er blevet til huse. Også i den nyere tid er klitten i Tved vandret ganske betydeligt. I året 1800 nåede den netop lige forbi kirkegården, medens den nu er nået 200 alen øst derfor.

Sognenes vestre del har for 100 år siden ligesom nu været opfyldt af en del store søer, der havde haft en betydeligere udstrækning end nu.

Medens Blegsø ikke har været synderlig større, har Hykjær og den syd derfor beliggende sø været omtrent dobbelt så store. Sandflugten har i året 1800 ikke strakt sig så langt ned mod Ovegaard som nu. Forresten er hele strækningen mellem ovennævnte søer flad og bærer tydeligt vidne om at være tromlet jævn af vandrekitter. Klitterne er 50 fod høje.

V. Vandet Sogn

Også her har sandflugten raset alt fra gammel tid af, allerede så tidligt som i 1493 omtales en øde gård, kaldet Stientoft, i V. Vandet Sogn.

Medens ellers fra andre steder kun sjældent omtales sandflugt i præsteindberetningerne fra 1555, klager

præsten her over, at ”sand har meget fordærvet markerne i sognet”. Han omtaler, at ”der er Nybøl, en herregård, som præsten havde 1 td. rug og 1 td. byg af”.

I 1571 klager præsten over, at ”hans gård og gårdsavl er så godt som altsammen fordærvet af Sand”.

Sandflugten må herefter have fundet sted i lang Tid, når den allerede så tidlig som i 1571 kan være nået helt ind til præstegårdsmarkerne, der dog ligger henved 1 mil fra havet. De nuværende Vilsbøl Sande må allerede dengang have eksisteret, og da disse ligger mellem Nors og Vandet Sø, endog stik vest for den sidste, er sandet altså kommet fra nordvest, hvilket jo også stemmer overens med den her fremherskende vindretning, da Vilsbøl, hvis den fremherskende vind var vest, ville ligge beskyttet bag Vester Vandet Sø. En linie fra Vilsbøl By til præstegården danner den sydlige grænse for klitterne.

1625 beretter præsten kun ganske kort: ”Både sognet og gården er ganske ringe”. Endnu så lang tid efter som i året 1680 er tilstanden ikke stort bedre. Præsten skriver: ”Alle markerne er sandjord og af den skadelige sandflugt år efter andet meget fordærvet, så at de i mange år skal hvile, inden de kunne sesåes igen.

Decimantium formindskelse, da, såsom berettes, er sognene nu en tid lang meget aftagne formedelst den skadelige sandflugt, så en del nu i nogle er flyttede bort til andre sogne både for fiskeriets formindskelse og jordens fordærvelse, hvorover præstens indkomst mærkelig formindskes både udi tiender og andet”.

Her tales ganske vist ikke sådan direkte om sandflugt i året 1680, men kun om, at sognene en tid lang er meget aftagne, så det synes heraf at fremgå, at klitten er ved at falde lidt til ro; men det er så endda, med historisk vished, 150 år, der har hersket uafbrudt sandflugt i V. Vandet Sogn.

I året 1800 er tilstanden atter god, hvorom Aagaard beretter i sin beskrivelse af Thy:

”Sandene er godt tilgroede, men strække sig fra agrene lige ud til havet.

V. Vandet Sø har været til stor frelse for dette sogn, da den opluger det sand, som driver fra de tilstødende mod vest beliggende nøgne sandbakker. Den mod syd beliggende hede er så dårlig, at den næppe kan frembringe lyng, da sandet har gået over en del af denne hede. Nebel har førhen været en herregård. En strimmel af sandklit løber enddog ind imellem denne gård og Agerholm, og videre forbi Søgaard og andre steder i Nors Sogn.”

Som det heraf ses, har Aagaard for 100 år siden lagt mærke til, at det er vandrekliitter, der havde ødelagt sognet, idet han taler om den store hede, rimeligvis tørvekjær og rapskjær, der er ødelagte ved at klitterne er gåede henover dem. Endnu i vore dage er der mange, endog med klitegnene nøje kendte folk, der ikke ville høre tale om sådanne vandringer. De ville helst holde sig til den simpleste forklaring, nemlig den, at så godt som alle klitter er lokale dannelser, der stammer fra blottede sandlag. De flytninger, gården Nebel i tidernes løb efterhånden har været genstand for formedelst flyvesand, det er et godt bevis på den sidste teoris uholdbarhed, og den skal derfor her være genstand for mere udførlig omtale.

Der er fundet og påvises endnu ruiner af gården nordøst for Højrim Sande, der ligger ¼ mil fra havet. Spørgsmålet er da: Hvornår har Nebel eller Rubøl Gods, som den da kaldtes, ligget her? I året 1376 har den sikkert

ligget her og har da været ubeskadiget af sandflugt, i det mindste skriver Aagaard, at ”den af biskop Svend af Børglum, en del riddere og flere udnævnte voldgiftsmænd, blev tilkendt Ebbe Stranges enke og benævnes Nybbøl Gods”.

Ialfald synes der at være liden mening i at kalde en ødelagt herregård for et gods, især da denne benævnelse senere falder bort, netop fordi gården ødelægges af sandflugt.

At egnen da havde et ganske andet udseende end nu, er en selvfølge, idet de såkaldte Højrim Sande på den tid næppe må have været mere end ganske kort fjernet fra havet.

Vi hører så intet om Nebel førend 1555. Her omtales Nebel som en herregård, ikke som gods, og må på dette tidspunkt have taget skade af sandflugten, idet præsten kun har 1 td. byg og 1 td. rug. Det må altså have været i tidsrummet mellem 1376 og 1555, at Nebel blev flyttet til sit andet sted, omtrent beliggende mellem Højrimme og Vilsbøl, hvorfra den bortflyttedes formedelst ildebrand. I året 1680 var Nebel ødelagt; præsten skriver: ”I Vester Vandet er en ringe sædegård, kaldet Nebel, hvoraf intet ydes til tiende”.

Aagaard beskriver denne flytning på følgende måde: ”1681 blev Nebel ganske ødelagt af sandflugt, men jorden blev igen taget i brug 1751. Den har først været bygget nordvest for det sted, hvor den nu står (1800) på et sted ude i klitten, som kaldes Moer; den afbrændte og blev derfra flyttet længere mod øst, indtil den endelig for sandflugt blev flyttet til sit nuværende sted”.

Det er altså to flytninger, der er foretaget formedelst sandflugt; den ene blev ganske vist påvirket af gårdens brand, men, hvis ikke sandflugten truede med at ødelægge markerne, var der ingen grund til at bygge gården op længere mod øst. Nu for få år siden er gården atter formedelst brand flyttet endnu længere mod øst. Som det ses, har det været en evig flugt for sandklitterne, denne gård har foretaget.

Det er værd at lægge mærke til, at gården fra 1681 til 1751 slet ikke blev drevet formedelst sandflugten, men da atter blev taget i brug. Gårdens jorder må i den mellemliggende årrække atter have overvundet den skade, de havde lidt, og være sammengroede samt dannet et skjoldlag, så det atter har kunnet lønne sig at tage gården i brug. Beretninger om sådanne forladede og atter i brug tagne gårde haves også andre steder fra.

Med hensyn til ejerne af Nebel kunne disse måske her have interesse: 1376 nævnes Ebbe Stranges enke, 1459 Rotlaf Friis, 1495 Godske Friis, 1550 Niels Krabbe, 1577 Kjeld Krabbe, 1655 fru Anna Lunor, 1668 Ingeborg Harbo, 1675 Mikkel Mikkelsen-Langballe, 1711 Bertel Langballe o.s.v.

Disse navne tegner Nebelgårdens forfald; den begynder med det højadelige Friis, går derpå ned til Krabberne og ender, efterhånden som den forfalder, med at gå over til bønder.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1988, side 106-117).